

Νιάλα

Η αγραφιώτικη καρδιά

ΚΕΙΜΕΝΟ: Θεόφιλος Μπασιγουράκης
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Παντελής Μανώλης, Άννα Καλαϊτζή

Ο **Κυριάκος Παπαγεωργίου** δεν είναι χθεσινός, ούτε εποχούμενος - μόνον - επισκέπτης των Αγράφων. Είναι πεζοπόρος, ορειβάτης, αυθεντικός περιηγητής, ακάματος εξερευνητής και αφοσιωμένος λάτρης του φυσικού περιβάλλοντος και των Αγραφιώτικων κορυφών.

Δεκαετίες τώρα, κάθε εποχή του χρόνου, με ήλιο, με χιόνια ή με βροχές, απαρνιέται για κάποιες ώρες ή μέρες το επίπεδο της θάλασσας, στη γενέτειρά του τον Βόλο, και κινάει να συναντήσει τα Αγραφιώτικα βουνά. Εκεί τον υποδέχεται η παλιά, πιστή του φίλη, η **Νιάλα**. Είναι

η μοναδική αυτή ορεινή Κοιλάδα, στην καρδιά των Αγράφων, αθέατη και περίκλειστη ένα γύρω από το απίστευτο σύμπλεγμα των εννέα κορυφών, έξι από τις οποίες τρυπούν τα σύννεφα, πάνω από τα **2.000 μέτρα!**

Μοναχικός λύκος ο φίλος μας, συνήθως, πού και πού αποφασίζει, ωστόσο, να μοιραστεί τη μοναξιά του, τη σιωπή των βουνών, με κάποιον φίλο ή φίλους που ξέρουν, όταν πρέπει, να σιωπούν...

Ωραίες στιγμές ζήσαμε στην Νιάλα με τον Κυριάκο. Αγναντέψαμε μαζί του και μετά τον ακούσαμε να ονοματίζει μία-μία

Οι Αγραφιώτικες κορυφές της Νιάλας (από αριστερά προς τα δεξιά) Καταραχιάς, Πλάκα, Φλιτζάνι και Πέντε Πύργοι, όλες πάνω από τα 2.000 μέτρα.

Πλουσιώτατη η συγκομιδή μας, με τις τρυφερές "μακρολεπιώτες" της Νιάλας, μαζεμένες από υψόμετρο 1.820 μ. Στο φόντο το "Φλιτζάνι" και οι "Πέντε Πύργοι".

- και με τα υψόμετά τους - όλες τις γύρω κορυφές, γειτονικές και μακρινές. Λαχαιάσαμε στο πλάι του σε δύσκολα ανηφόρια, ανταμειφθήκαμε στο τέλος από την ανοιχτωσιά της κορυφής. Άλλοτε πέσαμε σε λάσπες και νεροφαγώματα, τραμπολιστήκαμε άγρια σε πετρόσπαρτες στράτες, νιώσαμε τον άνεμο και το κρύο του υψομέτρου, γεμίσαμε τα σακούλια μας με απρόσμενα μανιτάρια. Θαυμάσαμε χρώματα φθινοπωρινά στα φυλλώματα του φράξου, του σφενδαμιού, της δρυός και της οξυάς, σβήσαμε τη δίψα μας με τα κρυστάλλινα, παρθένα νερά, πηγών και ρυακιών, στήσαμε αυτί στα γλυκόνχα κουδουνάκια των κοπαδιών, στα ορεινά **Καμάρια** πιάσαμε κουβεντούλα με τους τελευταίους βοσκούς του φθινοπώρου πριν ροβολήσουν χαμηλά, στα χειμαδιά. Στα ορεινά **Πετράλωνα**, στα σύνορα Καρδίτσας κι Ευρυτανίας, που μέχρι το 1955 είχαν το εύχο όνομα **Σάικα**, γευτήκαμε το λιτό τσιπουράκι που μας πρό-

σφερε, στο εμβληματικό καλύβι του ο **Ταξιάρχης**, κυκλωμένος από ένα απίθανο πλήθος ετερόκλιτων αντικειμένων και προϊόντων.

Μα, πιο πολύ από κάθετι άλλο, έμεινε βαθιά χαραγμένο στη μνήμη και στην καρδιά μας το οδικό περίγραμμα της Νιάλας στον ανεμοδαρμένο αυχένα, κάτω από τις πλαγιές του **Καταρραχιά**. Εκεί είναι στημένα σε απόσταση εκατοντάδων μέτρων το ένα απ' το άλλο, δύο απέριπτα μαρμάρινα μνημεία. Καθένα έχει χαραγμένη πάνω του τη δική του επιγραφή - και εκδοχή - για το δραματικό, όσο και κοσμοϊστορικό γεγονός της **12^{ης} Απριλίου 1947**. Εκείνης της νύχτας με τη φοβερή χιονοθύελλα, πού βρήκε μισοπαγωμένους και σχεδόν αδελφωμένους, μέσα στα ίδια αντίσκηνα, - έστω για μία μόνη νύχτα - τους αντιπάλους αδελφούς Έλληνες, του Δημοκρατικού και Κυβερνητικού στρατού.

Σ' αυτό τον τόπο, λοιπόν, που δεσπόζει

της κορυφογραμμής της Νιάλας και είναι τόσο φορτωμένος από μνήμη και ιστορία σκοπεύουν κάποιοι ανιστόρητοι, κοντόθωροι αλλά και συγνοί επιχειρηματίες - με την ανοχή της Πολιτείας - να εγκαταστήσουν δύο βιομηχανικές συστοιχίες ανεμογεννητριών. Ένα έργο για το οποίο, σύμφωνα με δημοσίευμα της "Καθημερινής" της 8.11.2018, "είχε δοθεί το πράσινο φως το α' εξάμηνο του 2018 από την τότε ηγεσία του ΥΠΕΝ (Υπουργείο Ενέργειας- Περιβάλλοντος)".

Δεν είναι στις προθέσεις αυτού του άρθρου, αγαπητοί φίλοι, να αναφερθεί λεπτομερειακά στην προϊστορία αυτού του τόσο σοβαρού θέματος, που ξεκίνησε ήδη από το **2007**. Στο διαδίκτυο, άλλωστε, υπάρχουν πάμπολλες σχετικές εμπειριστατωμένες αναφορές. Αυτό που θα θέλαμε να επισημάνουμε όμως είναι το εξής: Σε μία από τις πιο παρθένες, μοναχικές και αμόλυντες ορεινές περιοχές της Ελλάδας και της Ευρώπης, που είναι ενταγμένη στο δίκτυο **Natura 2000** και είναι χαρακτηρισμένη ως **Ζώνη Ειδικής Προστασίας**, θα ήταν οικολογικό

έγκλημα, να υλοποιηθεί αυτό το τερατώδες εγχείρημα. Δεν είμαστε αντίθετοι με την χρήση των ΑΠΕ (Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας) κανείς εκέφρων άνθρωπος δεν είναι.

Θεωρούμε, ωστόσο, απαραίτητη την θέσπιση κάποιων περιορισμών. Δεν είναι δυνατόν να γεμίσουμε όλη την ύπαιθρο της Ελλάδας με ανεμογεννήτριες και μάλιστα σε τόπους - αληθινά μνημεία, με αξία περιβαλλοντική, οικολογική, ιστορική και αισθητική. Είναι φοβερό, απίστευτα απωθητικό, απδιαστικό θα μπορούσα να πω, να συναντάμε στα υψίπεδα της Νιάλας, κοντά στα 2.000 μέτρα, δύσμορφα οδοποιητικά μηχανήματα, που δεν μολύνουν μόνο την ατμόσφαιρα αλλά και την όραση, την αισθητική και την ψυχή. Ας αφήσουμε, λοιπόν, στη συνέχεια του άρθρου, την ψυχή μας να γαλπνήψει και την φαντασία μας να ταξιδέψει με την ποιητική γραφή του φίλου μας Κυριάκου Παπαγεωργίου, του ανθρώπου που, ίσως περισσότερο από κάθε άλλο ορεινό συγκρότημα της Ελλάδας, αγάπησε την Νιάλα.

Πίνοντας ρακόμελο με τον Ταξιάρχη στο απίθανο καλυβάκι του στη Σάικα.

Δραστηριότητες

«Ο τόπος μας είναι κλειστός, όλο βουνά που έχουν σκεπή το χαμηλό ουρανό νύχτα και μέρα...»

Κανένα άλλο τοπίο στην Ελλάδα δεν μπορεί να ταυτισθεί με τους εισαγωγικούς στίχους του Γιώργου Σεφέρη, αφού το οροπέδιο της περίφημης Νιάλας, στα Ευρυτανικά Άγραφα, είναι μοναδικό ως προς τη φύση, τη διατομή, την έκφραση και τη μορφολογία του και λειτουργεί ως φυσικός πυθμένας (αποθετήρας ενός πολύπτυχου ορεινού κυκλώνα) που το περιβάλλει προστατευτικά και το αγκαλιάζει με τις οκτώ διαφορετικές και τόσο χαρακτηριστικές κορυφές του.

Νιάλα

Οι πύργοι των Αγράφων

ΚΕΙΜΕΝΟ: Κυριάκος Παπαγεωργίου
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Κυριάκος Παπαγεωργίου, Άννα Καλαϊτζή

Διασχίζοντας την Πλάκα. Απέναντι η κορυφή της Σβώνης.

Στην κορυφοσειρά της Καρνόπης.

Τα βουνά, εδώ στη **Νιάλα των Αγράφων**, έχουν μian έκφραση μοναδική, είναι φύσει αεροδυναμικά, φορτωμένα ιστορία και μια λαμπράδα, ίσως την πιο φωτεινή από όλα τα βουνά της πατρίδας μας. Θυμίζουν κοκκαλωμένα αγάλματα που τα επιστέφουν πέτρινα πέπλα σκεπασμένα από μια τριανταφυλλιά άχνη. Αν δε έχεις την τύχη να τα αντικρίσεις κάπου κει στο λιόγερμα, έ, τότε στάζουν επάνω τους αναλυτές φλόγες από μια ρευστή φωτιά, ενώ οι χαραδρώσεις και τα φοβερά αντερείσματά τους παίρνουν μια χάλκινη απόχρωση και γίνονται βάζα από μελίχρσο γυαλί.

Εντέλει η Νιάλα είναι ίσως η ωραιότερη σελίδα από το πέτρινο, ορεινό βιβλίο της χώρας...

Αποτελεί μια μικροεικόνα του ορεινού οικοσυστήματος της Ελλάδας που τόσο περίτεχνα αποδόθηκε από τον Γιώργο Σεφέρη. Δε νομίζω όμως ότι ο σπουδαίος μας ποιητής (παρά το ότι ήταν μανιώς ταξιδευτής), να περιηγήθηκε ποτέ τα αλπικά Αγραφα, αυτό το πολυσχιδές ορεινό συγκρότημα, αφού το συγκρότημα των αγραφιωτικών βουνών, ακόμη και σήμερα, αποτελεί άγνωστη έως δύσβατη λεκάνη της ορεινής Ελλάδας και μόνο όσοι από τους πολύ ψαγμένους ταξιδευτές και πεζοπόρους τολμούν να το διασχίσουν, φυσικά θα το χαρούν. Αυτό δεν σημαίνει ότι ανήκει στους λίγους κι ότι δεν μπορούν να το απολαύσουν φιλέρευνοι κι αισθαντικοί ταξιδευτές της μικρής μας χώρας.

Το συγκρότημα της Νιάλας δε μοιάζει στο ελάχιστο με τα άλλα βουνά της πατρί-

δας μας. Διαθέτει χαρακτηριστικά πολύ ιδιαίτερα, αυτοδύναμα και καταξιωμένα. Πρώτα απ' όλα δεν προσεγγίζεται από εύκολους, βατούς και ασφάλτινους δρόμους. Επειτα, αποτελείται από ένα πολύκορφο, σχετικά αυτοτελές και περίπου ισοδύναμο σύστημα αλπικών κορυφώσεων. Οι κορυφές της μοιάζουν με πέτρινο πολυέλειο, καθώς σχηματίζει μια κυκλωτερή ανάπτυξη που εγκλείει στο εσωτερικό της την περίφημη κοιλάδα της Νιάλας, στην οποία αναπτύχθηκε ένα μικρούλι δίπολο κτηνοτροφικών οικισμών, η **Νεράϊδα** και ο **Χαλιάς**, καθώς και το ακροτελεύτιο εκκλησάκι του φερώνυμου Οικισμού πάνω σ' έναν εξώστη από φυτευτά βράχια, ο **Προφήτης Ηλίας**.

Όσοι μιλάνε για τη Νιάλα εννοούν τη βαθιά κοιλότητα που έχει δημιουργηθεί γύρω από το οκτάκορφο των Αγράφων. Όμως, αυτό το θαυμαστό οροπέδιο, πρέπει να επισημάνουμε, ότι δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως οροπέδιο, με την έν-

νοια του φυσικού γούπατου, αλλά αντίθετα αποτελεί ένα περικλειστο βάραθρο ημίκυρτων επιφανειών, με πάμπολλες, ραβδωτές κοιλάνσεις που έχουν δημιουργηθεί από τα νερά που λιώνουν αργά την άνοιξη, καθώς διαχέονται μέσω του ρέματος του **Άσπρου** προς την **κοιλάδα του Ταυρωπού**, από τις απόκρημνες βαραθρώσεις του αλπικού γλυπτού.

Είναι μεγάλη περιπέτεια και προϋποθέτει ψυχικό δυναμικό η περιήγηση και η εμπειριστατωμένη διερεύνηση του ολοκληρωμένου αυτού ορεινού συστήματος καθώς και του δύσβατου πεδίου των χαραδρώσεων, του δασικού υπόγειου πλούτου και της συναρπαστικής κορυφογραμμής του.

Οι είσοδοι – μπασίματα που επιχειρήσαμε στο οροπέδιο των Ευρυτανικών Αγράφων είναι τρεις: Η πρώτη από το �έμα του **Καρισιώτη** (ή χαράδρα του Εύρυτου) και τον αυχένα του **Αγίου Νικολάου**, η δεύτερη από το τρίσταυρο των **Κα-**

Η δυσπρόσιτη κορυφογραμμή Φλιτζάνι.

Ένα απίστευτο, πολυκόρυφο ανάγλυφο ως τα βάθη του ορίζοντα. Σε πρώτο πλάνο το Φλιτζάνι από δυτικά, το πέρασμα της Πλάκας και οι Πέντε Πύργοι φωτογραφημένα από το Μπορλέρο.

μαριών, από τη στροφή της Καστανιάς που οδηγεί στα χωριά του Ανθηρού και των Πετραλώνων (παλιά ονομασία Σάϊκα) και η τρίτη από τον οικισμό **Ζυγογιαννέικα**.

Οι κορυφές των Ευρυτανικών Αγράφων που περιβάλλουν το γούπατο και την κυματιστή κοιλάδα της Νιάλας είναι, από τα βόρεια προς τα δυτικά και στη συνέχεια κυκλωτικά, οι παρακάτω:

Το **Μπορλέρο (2.017 μ.)**, η **Πλάκα (2.000 μ.)**, ο **Καταραχιάς (2.003 μ.)**, η **Καρνόπη (1.972 μ.)**, η **Σβώνη (2.040 μ.)**, το **Πουλί (1.846 μ.)**, ο **Παπαδημήτρης (1.930 μ.)** οι **Πέντε Πύργοι (2.004 μ.)** και το **Φλιτζάνι (2.017 μ.)**. Τη Σβώνη από το Πουλί τη χωρίζει ο δρόμος Σάϊκας - Αγράφων, ενώ ακριβώς κάτω από την κορυφή της **Τούρλας** (μια όμορφη καμπυλωτή ράχη) βρίσκεται το μνημείο, της αξιομνημόνευτης εκείνης βραδινής συνδιαλλαγής των αντιμαχόμενων Ελλήνων, της 12^{ης} Απριλίου του 1947. Ανάμεσα σε αυτό και το δεύτερο μνημείο που

αργότερα έστησαν οι “Έλληνες” και που απέχουν μεταξύ τους κάπου ένα χιλιόμετρο κατηφορίζει ένας δύσβατος πετρώδης δρόμος που προσεγγίζει τους δύο κτηνοτροφικούς οικισμούς, τη Νεράϊδα και το Χαλιά και τον Προφήτη Ηλία.

Από όπου και να μπει κανείς στο θεσπέσιο “οροπέδιο” της Νιάλας η αίσθηση ότι αποκόπηκε από τον κορμό της ηπειρωτικής Ελλάδας και κώθηκε μέσα σε έναν ανεξερεύνητο και υπερούσιο παράδεισο ορεινών λιβαδιών, δαντελωτών κορυφώσεων και μιας μαλακής επιφάνειας λόφων και ράχων, είναι αναποτίμητη και καταλυτική.

Περιηγηθήκαμε τις περισσότερες από τις σηματοδοτημένες, αλλά και τις ανεπεξέργαστες διαδρομές της γραφιώτικης οδολογίας. Ανεβήκαμε στο Μπορλέρο από τις Πόρτες των Αγράφων. Ανηφορίσαμε στη Σβώνη, (αυτό το μονόπετρο κάστρο που θεωρείται η ψηλότερη κορύφωση της Νιάλας), από το διάσελο των Καμαριών. Ανακαλύψαμε το υπέροχο μονοπάτι για

Η ήρεμη πανίδα της Νιάλας.

Οι Πέντε Πύργοι, όπως φαίνονται από το δρόμο της Σάικας.
Η κορυφογραμμή της Πλάκας. Πώς θα έμοιαζαν αυτά τα τοπία γεμάτα ανεμογεννήτριες;

Αγναντεύοντας την οροσειρά Ντελιδήμι από την ράχη της Τούρλας.
Χαμηλά, σε πρώτο πλάνο, τα Βραγγιανά και, στην απέναντι πλαγιά, το Τροβάτο.

τους Πέντε Πύργους από μίαν υπέρβαση του Ανθηρού. Βρήκαμε τα χνάρια των δαρμένων, από το χιόνι και τους ανέμους, οπλιτών του Δημοκρατικού στρατού, στο διάσελο του Καταρραχιά, αλλά και τα βήματα των οπλισμένων και ξεπαγιασμένων στρατιωτών του Εθνικού Στρατού πάνω στην κορυφογραμμή της Καρνόπης, σε υψόμετρο χίλια οκτακόσια μέτρα.

Παρακάμψαμε το δρόμο για τα Αγραφα και κορυφωθήκαμε στο Πουλί και στον Παπαδημήτρη, δυό παράπλευρες κορυφές της Νιάλας που ενώνονται με ένα υπέροχο πολυκύμαντο διάσελο κι ατενίζουν το σύμπαν της ρουμελιώτικης φύσης. Ανηφορίσαμε από τον Κουκουρούντζο, πάνω από το χωριό Αγραφα, στο μεγάλο ορεινό τείχος της Νιάλας που φράζει το οροπέδιο από δυτικά και νότια και τέμνει χαρακτηριστικά τη βασική αρτηρία της αγραφιώτικης οροσειράς.

Σκαρφαλώσαμε επίσης ως τις κορφές της Πλάκας και του Καταρραχιά, από τις οποίες είχαμε την ωραιότερη θέα όλου του αγραφιώτικου φάσματος.

Και, τέλος, μια γαλήνια μέρα του φετινού Οκτώβρη η Άννα μας προσέφερε τη δυνατότητα – εμένα και του Θεόφιλου – να διασχίσουμε τη δυτική ορθοπλαγιά της Σβώνης, από όπου περνάει και χαράζεται η εκλεκτότερη, αλλά και μεγαλύτερη διαδρομή της Νιάλας, των **δέκα χιλιομέτρων**, που ξεκινάει από το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία και καταλήγει στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδας στη Σάϊκα. Ήταν μια παράλληλη διάσχιση του **Άσπρου Ρέματος** που τέμνει σε μέσο ύψος το χείλος της ορθοπλαγιάς της Σβώνης ίσα με τον πάτο του ρέματος, καθαρής διάρκειας τριών ωρών.

Όλες οι κορφές της Νιάλας είναι υψωμένες στα μεσουράνα και καρφωμένες πάνω σε μια γοθτική δαντέλα με πετρές μασέλες που δείχνει τα άγρια δόντια της. Εκεί πάνω στα πολεμόχαρα μπεντένια της, όταν δεν τις λούζει ο ήλιος, σέρνουν τα βήματά τους ο αέρας, το χιόνι κι ο δαρμός της βροχής, όταν οι ώρες γίνουν καταθλιπτικές κι επώδυνες για το φεστόνι της κορυφογραμμής.

Μην ξεχνάμε πως η καλύτερη ώρα – εικόνα – της Νιάλας είναι ο χειμώνας, όταν όλες αυτές οι κορυφές φορτωμένες χιόνι αντιγράφουν τις Άλπεις μέσα σε χρυσή γαλαζόσκονη, δίχως να χάνουν την αυταξία τους, κάνοντάς τες να μοιάζουν με χορεύτριες ενός ακινητοποιημένου χορού που πάγωσε σε μια στροφή κι έμεινε μετέωρη κρυσταλλική νταντέλα.

Η καλύτερη εποχή ωστόσο για να περιηγηθεί κανείς τη Νιάλα είναι οι μήνες Ιού-

νης και Οκτώβρης. Ο Ιούνιος της Νιάλας είναι ο Απρίλης των άλλων χαμηλότερων βουνών. Κι ο Οκτώβρης είναι το καλοκαίρι των άλλων. Η ποικιλία των αυθεντικών αγριολούλουδων και των βοτάνων είναι τόσο πλούσια και αρωματική που μεθάει τις αισθήσεις.

Ανηφορίζοντας σε κάθε μία από τις κορυφές της Νιάλας έχουμε τελείως διαφορετική εικόνα του υπόλοιπου συγκροτήματος. Ο χορός, στον οποίο είναι πιασμένες οι

κορυφαίες θεραπεινίδες του αγραφιώτικου πανθέου, φαντάζει κυκλωτικός, με τις βαθιές υποκλίσεις, την ευρωστία των λυγρών βουνών και τη χρωματική πανδαισία των φυλλοβόλων φουστανιών τους.

Διασχίζοντας τη χιονισμένη κορυφογραμμή της Σβώνης.

ΦΩΤ. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ

ΠΕΝΤΕ ΔΙΑΣΧΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΒΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΚΟΡΥΦΕΣ ΤΗΣ ΝΙΑΛΑΣ

1^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΔΙΑΣΧΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΡΥΦΟΓΡΑΜΜΗΣ ΦΛΙΤΖΑΝΙΟΥ ΠΛΑΚΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΡΑΧΙΑ

Πρώτη απ' όλες η πιο μακρόσυρτη οδική διαδρομή που ξεκινάει από το ρέμα του Καριτσιώτη, το ρέμα δηλαδή που χωρίζει την πλαγιά των Ζυγογιαννέϊκων από αυτή του Μπελοκομύτη.

Οχτώ του Σεπτεμβρίου του 2012 ο Θεόφιλος, έχοντας την επιθυμία να γνωρίσει το πολυκόρυφο συγκρότημα της Νιάλας, δέχτηκε να με ακολουθήσει σε μια πρώτη ανιχνευτική διείσδυση στο πέταλο της ιδιώνυμης κοιλάδας.

Χαράξαμε την είσοδό μας από το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου, στον αυχένα των Βραγγιανών. Από εκεί ο Θεόφιλος είχε περάσει, έχοντας προορισμό τα Βραγγιανά, το Τρίδεντρο και τα Επινιανά.

Για ενάμιση χιλιόμετρο ο δρόμος, παρότι στενός, δεν προοιώνιζε το τι θα επακολουθούσε. Νεροφαγιές και βραχώματα επάνω στο δρόμο που αποτρέπουν, ίσως, οποιοδήποτε αυτοκίνητο να προχωρήσει. Χρειάζεται τόλμη, ειδικά ελαστικά, υπομονή, αμортиζέρ σε δοκιμασία και πρώτη ταχύτητα.

Ετσι προχωρήσαμε, με την καρδιά σφιγμένη ως τα 2,3 χιλιόμετρα όταν βρεθήκαμε στην πρώτη διασταύρωση. Πήραμε τη νότια (δεξιά) κατεύθυνση ωστόσο φτά-

Στάνη στον Άγιο Νικόλαο (Στο βάθος το Βοΐδολίβαδο).

Σκιάτρο στο Μπορλέρο.

Το ξωκκλήσι του Αϊ-Νικόλα.

σουμε, με κάμποσες φουρκέτες, στο ψηλό διάσελο που χωρίζει το Φλιτζάνι από την Πλάκα, σημείο που εισάγει στα μυστήρια της Νιάλας. Εκεί σταματήσαμε, κατεβήκαμε από το αμάξι και φορτωθήκαμε τα δισάκια μας για ανάβαση στο Φλιτζάνι... Τι αυθάδεια και αυταπάτη! Η κορυφή του Φλιτζανιού, μόλις απέναντί μας, μάς περιγελούσε, κρυμμένη πίσω από μια απατηλή κορυφούλα, με την απότομη, κατάκρημη κι αποτρεπτική ορθοπλαγιά της που ήταν αδύνατο να προσεγγισθεί. Γυρίσαμε πίσω και επιδοθήκαμε στην ανάβαση της Πλάκας. Κάτι ήταν κι αυτό. Η Πλάκα, ένας άσπρος φλογερός ασβεστόλιθος, δίπολος πέτρινος όγκος, ύψους 2.000 μέτρων, έδειχνε κι αυτή απότομη, αλλά τελικά ήταν πολύ φιλικότερη από το Φλιτζάνι και η κατάληψη της κορυφής της άνετη και σχεδόν σύντομη. Ωραιές εικόνες, κυλώντας από τα δυτικά, μας επλημμύρισαν, αφού το Βοϊδολίβαδο, το Βαλάρι και τα Βραγγιανά, αποκαλύφθηκαν μεσ' από ένα σκηνικό μαγικής καταρροής.

Επιστρέψαμε στον αυχένα και συνεχίσαμε με το αμάξι το δρόμο έχοντας αριστερά μας την κοιλάδα της Νιάλας, αλλά τραβερσάροντας από δεξιά τις πλαγιές της Πλάκας και του Καταρραχιά. Διανύσαμε πέντε χιλιόμετρα ακόμη, ηπιότερης όμως οδικής εκδοχής, μέχρι που φτάσαμε σε ένα ξέφωτο και μια γλυκύτατη βουνοπλαγιά του Καταρραχιά. “Τι λες”, λέω του Θεόφιλου, “κάνουμε την απόπειρα;” Άλλο που δεν ήθελε ο φίλος μου. Ζωστήκαμε τα σύνεργα και βγήκαμε στο μείντάνι. Οπου μείντάνι ήταν μια απότομη πέτρινη κόψη, που ανηφόριζε ξεγελαστικά προς μία αθέατη κορυφή. Είχε φτάσει το απόγευμα κι ο Σεπτεμβριάτικος ήλιος, που από νωρίς εκπύρωνε το θολό φάσμα της καλοκαιρινής ζέσης, αποκατέστησε την τάξη επαναφέροντας το ανάγλυφο των κορυφών στο θρόνο τους. Περνώντας από έναν απότομο και ξαφνικό κώνο που μάς εξαπάτησε ως κύρια κορυφή, προβληματιστήκαμε για την πορεία μας η οποία έμελλε να απαιτήσει

ένα δεκάλεπτο ακόμη. Ωστόσο, ανάμεσα στις δύο αμφιλεγόμενες κορυφές, έχασκε ένας απίστευτος βυθός, μια κοάνη καταποτική. Διασχίζοντας αυτό το πέρασμα, που στέκει σαν ένας βράχινος ώμος και συνδέει τις δύο ημιαυτοτελείς κορυφώσεις του Καταρραχιά, περάσαμε στο ωραίο καμπυλωτό σαμάρι της κορυφής. Πλησιάζοντας την κορυφή του Καταρραχιά (2.003 μέτρα), ήταν σα να επιβαστήκαμε ξαφνικά σε ένα αερόπτερο, από όπου επιχειρήσαμε ελεύθερη πτώση. Πτώση του βλέμματος βέβαια και άπλωμα της ψυχής.

Μα τι καραούλια και μονιές ειν' αυτές, τι πύργοι, θρόνοι κι αγάλματα της πέτρας; Ανήσυχος ο φίλος μου έβγαλε το μπλοκάκι του για να μη χάσει την αναφορά του στο Μέγα Θεό της ορεινής του πίστης. Εβλεπε και κατέγραφε. Εβλεπε και πετούσε. Εβλεπε και ψυχωνότανε. Εβλεπε; Ή αδημονούσε να τρυπήσει τη σφαίρα της διανοητικής του εμβέλειας, ώστε εκεί μέσα να στριμώξει για να χωρέσουν όλοι οι κραδασμοί της αισθητικής του απόλαυσης;

Ο Καταρραχιάς, για τον οποίο χρειαστήκαμε σαράντα λεπτά ανάβασης από το δρόμο, είναι ένα αυτοτελές και αυτοδύναμο βουνό που από τη θέση του κεντράρει το συγκρότημα της Νιάλας, καθώς από εκεί διαμείβεται ένας θεατρικός διάλογος ανάμεσα σε πολλούς ρήτορες των βουνών της κεντρικής Ελλάδας.

Επιστρέφοντας από την απότομη ανατολική βουνοπλαγιά δεν χρειαστήκαμε παραπάνω από ένα εικοσάλεπτο για να πέσουμε στο δρόμο. Η έκπληξη ήρθε από έναν πίδακα σκόνης που από το βάθος του ορίζοντα ανέβαινε σαρωτικός. Φτάνοντας σε απόσταση βολής η πολλαπλή αυτή μάζα της σκόνης μεταβλήθηκε σε πέντε εστίες εκπομπής κουρνιαχτού από κάτι ιδιότυπους σιδηροτροχούς που τους λέγαν αυτοκινούμενα οχήματα και τα βάζουν σε λειτουργία οι απίθανες εταιρίες ορεινής ψυχαγωγίας στο Καρπενήσι, για να γνωρίσουν (;) έτσι οι λάτρεις Αθηναίοι τα βουνά. Πέρασαν δίπλα μας ως σίφονες, δίχως να σταθούν και χωρίς να μπορούν να αποτιμήσουν τη γλυκιά ώρα του δειλινού, στο

Στην κορυφή της Πλάκας.

Στο μνημείο της συμφιλίωσης.

υπέροχο τέντωμα της Νιάλας. Συνεχίσαμε την πορεία μας με νότια κατεύθυνση. Σε ελάχιστα μέτρα από το ύψωμα του Καταραχιά και δεξιά του δρόμου αντικρίζουμε ένα κατάλευκο μαρμαράκι, στημένο στην κιτρινωμένη πλαγιά της λοφογραμμής. Κατεβαίνουμε και διαβάζουμε τούτα δω τα γράμματα:

“ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΑΥΤΗ ΕΠΕΣΑΝ ΧΤΥΠΗΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΦΟΒΕΡΗ ΧΙΟΝΟΘΥΕΛΛΑ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΤΟΥ ΔΣΕ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΜΑΧΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΣΤΙΣ 12-4-1947”

Και δίπλα από τη μαρμάρινη στήλη μια άλλη πιο ταπεινή και λίγο κλιδωμένη, πίσω όμως από μια τούφα κίτρινους κρόκους, με μικρά γράμματα, μια δεύτερη στήλη έγγραφε:

“διαβάτη που περνάς άφησε εδώ ένα λουλούδι για όλους τους αδικοχαμένους του Εμφύλιου πολέμου”...

Τίποτ’ άλλο... Σε άλλα χίλια πεντακόσια

μέτρα διακρίνουμε δεύτερο μαρμάρινο πινακιδάκι με το ίδιο, πάνω – κάτω, περιεχόμενο. Τι συμβαίνει;

Δύο παρατάξεις, προφανώς, (όπως συμβαίνει πάντα στην Ελλάδα), βλέποντας κι ερμηνεύοντας διαφορετικά τα (πολιτικά και στρατιωτικά) πράγματα και τη σημασία τους, έστησαν σε κοντινά σημεία, όμοια μνημεία, για να θυμίζουν στους περαστικούς, το σπουδαίο περιστατικό από τους τότε πρωταγωνιστές...

Δύο είναι τα χαρακτηριστικά της οροσειράς των Αγράφων: Οι βαθιές κοιλάδες που χωρίζουν τα αυτοτελή βουνά της και φαίνονται να βουλιάζουν σε έναν πυθμένα – αποθετήρα μυστικών και οι μεγάλες, πριονωτές και πέτρινες κορυφές της.

2^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΛΑΙΜΟ ΤΟΥ ΠΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΒΩΝΗΣ

Ιούνη μήνα πια, όταν η πραγματική άνοιξη βρίσκεται στα ντουζένια της, εδώ πάνω, στα χίλια πεντακόσια μέτρα, ανηφορίζουμε, καταγράφοντας τις ευωδιές και τα επίδοξα κορμάκια των αγριολούλουδων. Η αγριομολόχα, η ίριδα, ο κρόκος, η καμπανούλα, το αγριογαρύφαλλο, η σκίλλα κι η γεντιανή σταμπάρουν με χρώματα τις παρυφές των δρόμων και τις γλυκύτερες πλαγιές των βουνοκορφών.

Από τη **Σάϊκα (Πετράλωνα)**, τελευταίο χωριό του νομού Καρδίτσας, συνεχίζουμε τις ανηφορικές στροφές, μπαίνοντας στο νομό Ευρυτανίας και στο τραχύ ανάγλυφο της ελάτης. Ωραίος χωματόδρομος, στρωτός και μελετημένος (αφού από εκεί έως πρόσφατα, ήταν ευχερέστερη η πρόσβαση στο απομονωμένο χωριό

Αγραφα), μας ανεβάζει εύκολα στη ζώνη της υποαλπικής λωρίδας, αφήνοντας πίσω το δασοόριο της ελάτης. Νέα αγριολούλουδα, υψώνουν κεφαλάκι στα πρανή και στις νεροφαγιές. Η άνοιξη δυναμιτίζει το βουνό κι εκείνο αγκαλιάζοντας όλη τη χάρη και τον υπόγειο πλούτο της γης ανταποδίνει με τις χρωματικές του ανταύγειες τα δωρήματά της.

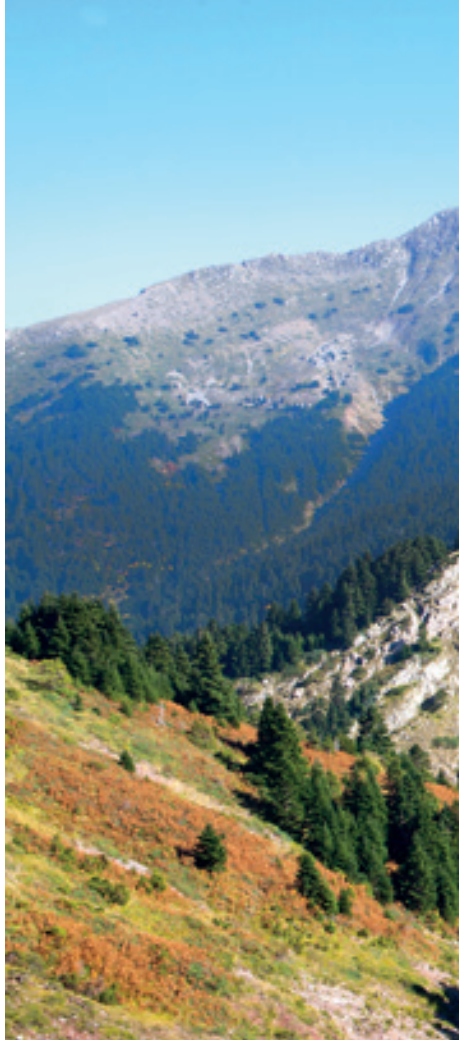
Εννιά περίπου χιλιόμετρα από τη Σάϊκα φτάνουμε σε ένα χαρακτηριστικό διάσελο, με ένα πλάτωμα στην αριστερή άκρη, ενώ δεξιά κι αριστερά του δρόμου υψώνονται δυό μεγαλειώδεις όγκοι που σημαίνουν τις αντίστοιχες κορυφώσεις. Αριστερά “υψώνεται” το **Πουλί** και δεξιά η **Σβώνη**.

Επιχειρούμε διαδοχικές αναβάσεις και στα δύο αυτά κορυφώματα.

Πρώτα στο Πουλί. Μεσ’ από πανέμορφα λιβάδια και καταπράσινα βοσκοτόπια παίρνουμε μια πορεία καθαρά ανατολική, η οποία μας φέρνει κάτω από μια διπλή απότομη κόψη. Φαινομενικά δεν αντι-

Ο κτηνοτροφικός οικισμός Καμάρια σε υψόμετρο 1.470 μέτρων.

Εντυπωσιακά πετρώματα στις πλαγιές της Σβώνης.

μετωπιζότανε, αλλά καθώς πλησιάσαμε, πήραμε μια ελεύθερη ρότα ανάμεσα από τις πτυχώσεις των δύο κάθετων πλαγιών και ανηφορίζοντας με σχετική δυσκολία βρεθήκαμε ύστερα από μια ώρα περίπου στην κορυφή του Πουλιού (1.846 μέτρα). Στα ανατολικά μας ξεδιπλωνότανε μια ωραία κορυφογραμμή, διάσπαρτη από λιβάδια και αραιά πεύκα, η οποία τελείωνε στην απέναντι καμπύλη του **Παπαδημήτρη (1.930 μέτρα υψόμετρο)**. Πίσω μας, στα βόρεια, φάνταζε ο απότομος πύργος της Σβώνης, ενώ λίγο ανατολικότερα άφηνε ένα μικρό παράθυρο η δίπολη κορύφωση του Φλιτζανιού και των Πέντε Πύργων. Δυτικά και σχεδόν από κάτω μας, σε πολύ χαμηλότερο ύψος,

σχεδιάζε την ωραία του άπλα το κτηνοτροφικό χωριό **Καμάρια**.

Στο βάθος της νότιας πλευράς αχνοφαινόταν ο όγκος του Τυμφρηστού και οι πολλαπλές κορυφές των Ευρυτανικών βουνών. Όμως μια υπέροχη τομή διαγραφότανε προς αυτή την κατεύθυνση, τη νότια, αφού βάθαινε χαρακτηριστικά το φαράγγι του Ταυρωπού, το οποίο ελίσσονταν πανέμορφα ανάμεσα από τα βαθιά χάσματα της **Μάρτσας (1.687 μέτρα)** και της **Κόψης (1.939 μέτρα)**.

Επέστρεψα στο λαίμαρο. Και ακριβώς απέναντι, πήρα τη ράχη για τη Σβώνη. Ομαλή, ήπια και σχεδόν άκοπη ανάβαση, από νότια, δίχως κάτι το ιδιαίτερο, αν σκεφτεί κανείς πως η πίσω της πλευρά

Η κορυφή Πουλί.

(βορειοδυτική) είναι εντελώς απρόσιτη, απόκρημνη και χαοτική.

Σε χρόνο πενήνταπέντε λεπτών, από το δρόμο, έφτασα στην κορυφή, συνυπολογίζοντας και όλες τις φωτογραφικές στάσεις. Στην κορυφή πια είχα την αίσθηση ότι κρεμιόμουν από μια αέρινη κλωστή που με συγκρατούσε στον κρυστάλλινο θόλο τ' ουρανού σε ένα ασημογάλαζο κενό, το κενό του αιθέρα και των γκρεμών. Από κάτω μου το πανέμορφο βαθυπέδιο της Νιάλας, τεμαχισμένο από τους χωμάτινους δρόμους κι απέναντι η μολυβένια δαντέλα των διαδοχικών κορυφών που ανέμιζε κάτω ή ανάμεσα στα λευκόχρωα νέφη, έτσι ώστε να πιστεύω ότι τραμπαλίζομαι σε ένα εξωτικό και ασταθές διά-

στημα.

Ο ήλιος, γινωμένο φρούτο πια, μου έδειχνε τον κόσμο αλλιώς και μου άνοιγε συνάμα τις πύλες ενός αχαλίνωτου παραδείσου.

Εκείνη ακριβώς την ώρα και κάτω από το αστρικό υπερθέαμα του γαλαξία, έσβησα όλα τα φώτα, έκλεισα όλα τα βιβλία κι άνοιξα όλα τα παράθυρα της ψυχής...

Δεκάδες πέτρινα αγάλματα γύρω μου. Αμέτρητοι Παρθενώνες, με γείσα, μετόπες, επιστύλια, ζωφόρους και βράχινες κολώνες.

Η Σβώνη (2.040 μέτρα) που δεσπόζει σε όλο το ορεινό κύκλωμα, και βαστάει γερά το χαλινάρι του μοχλού των βουνών της Νιάλας.

Η λούτσα στον αυχένα των Καμαριών.

3^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΝΑΒΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΠΕΝΤΕ ΠΥΡΓΟΥΣ

“... και τα δάχτυλα γίνονται ανιγμάτα ανεξήγητα για την ψυχή μας”

Γ. Σεφέρης, Μυθιστόρημα.

Τι σχέση μπορεί νάχει ο στίχος αυτός του σεφερικού “Μυθιστορήματος” με τους Πέντε Πύργους της Νιάλας, την ωραιότερη από τις δαντελωτές κορυφώσεις των ελληνικών βουνών;

Θα το δούμε περπατώντας στις ράχες, τα πλούσια δάση και τις ορθοπλαγιές του αυτοτελούς κορυφώματος των Αγράφων, που πολύ εύστοχα επονομάζεται Πέντε Πύργοι.

Τον περασμένο Ιούνη ανέβηκα στο Πουλί κι ύστερα στον Παπαδημήτρη. Φτάνοντας στην κορυφή της ήπιας αυτής βουνοσειράς το μάτι μου συνέλαβε μια εικόνα εξαιρετική κι εντυπωσιακή. Στο βάθος και προς τα βόρεια εκτείνονταν ένα θαυμαστό δίπολο κορυφών, που έμοιαζε με σεντόνι κρεμασμένο από ένα σχοινί. Τα δύο αριστερά “τσιμπιδάκια” που συγκρατούσαν το σεντόνι και κρεμούσαν το ένα βουνό, σχημάτιζαν το Φλιτζάνι. Η δεξιά όμως δαντέλα, μια έξοχη πινελιά σκαλωτής αναβαθμίδας σχημάτιζε ένα πολλαπλό επίπεδο με τις πέντε επάλξεις ενός απόρθητου φρουρίου. Ήταν η αυτοτελής κορυφή των Πέντε Πύργων που χωριζόταν από το Φλιτζάνι με ένα ρηγματώδες διάσελο, αλλά μπορούσε κανείς να το θεωρήσει και ως ενιαίο πλέγμα.

Εστίασα το φακό των ματιών, σε αυτό το πυργωτό ανάπτυγμα και μου βγήκε μια μαγική “εικόνα” ουράνιας τελείωσης.

Καμιά πληροφορία δεν είχα για τους Πέντε Πύργους. Ετσι αποφάσισα να βυθιστώ στους ειδικούς χάρτες, να κόψω αζιμούθια, να εκμετρήσω ισοϋψείς και να ρωτήσω, αν λάχει και κανένα ντόπιο, που βόσκει τα κοπάδια του εκεί “σαπάν’” του Ανθηρό”...

Μελέτησα προσεκτικά το χάρτη της ΑΝΑΒΑΣΗΣ και στάθμευσα στο χωριό

Ανθηρό, το οποίο βρίσκεται πλησιέστερα στην κορυφή των Πέντε Πύργων. Στην πλατεία του που είναι επιστρωμένη με ωραίο γρασίδι και η οποία σκιάζεται από ένα εξίσου δροσερό πλατάνι, ισκιώνονταν μια παρέα καλοφαγάδων που κροταλούσε τα πηρούνια της βαθιά μες στο σφαχτό που της είχε σερβιριστεί. Λίγο παράμερα ο ψήστης και εστιάτορας έπινε τον καφέ του παρέα με ένα βοσκαρούδι. Σταμάτησα δίπλα τους και τους ρώτησα από πού ξεκινάει κανείς για τους Πέντε Πύργους. Το βοσκαρούδι σπκώθηκε, πήρε θέση πίσω από το πλατάνι που έκρυβε τη θέα των Πύργων, τέντωσε το δάχτυλό του και μούδειξε το δάσος και τη γυμνή πλαγιά πάνω από τα οποία ξετυλίγονταν οι διαδοχικές κορυφές των Πέντε Πύργων.

Ε! Αυτό δεν ήταν και δύσκολο να το καταλάβω. Ύστερα το βοσκαρούδι άλλαξε στάση και προσανατολισμό και μούπε πως πρέπει να συνεχίσω το δρόμο μου για τη Σαΐκα κι αφού περάσω τη διασταύρωση για τις Δρυάδες, θα συναντήσω μια μεγάλη πράσινη πλαστική δεξαμενή. Από εκεί θα στρίψω δεξιά από ένα στενό χωματόδρομο και θα τον πάρω μέχρι να τελειώσει. Σε δύο διασταυρώσεις θα αγνοήσω τις δεξιές κατευθύνσεις και θα πάρω τις αριστερές διακλαδώσεις.

Το βοσκαρούδι ήταν ακριβέστατο. Ποτέ άλλοτε το ψάξιμο ενός πρωταρχικού ίχνους ορειβατικής διαδρομής δεν υπήρξε ευκολότερο.

Διάνυσα με το αυτοκίνητο έξη χιλιόμετρα ενός δύσκολου δασικού δρόμου με συνεχείς λακούβες και νεροφαγιές. Η υψομετρική διαφορά άγγιξε τα τριακόσια μέτρα. Στα πρώτα ανεπαίσθητα ξέφωτα φάνηκε η ανατολική λεκάνη της Νιάλας, με τη σαρωτική πλαγιά της Σβώνης, και τις παράπλευρες κορυφές του Πουλιού και του Παπαδημήτρη. Στον πυθμένα του βλέμματος αποκαλύφθηκε η συναρπαστική θέση της Σαΐκας, στεφανωμένη από τις πορφυρένιες στέγες των σπιτιών της, με την υπέροχη χαράδρωση του

Άσπρου, το παμπάλαιο, ανακαινισμένο και ιστορικό μοναστήρι της Αγίας Τριά-

Οι εντυπωσιακοί Πέντε Πύργοι.

δας και το άσπιλο και βελουδένιο ελατό-
δασο που το πλαισίωνε.

Ο δασικός δρόμος που καβατζάριζε τη
γυμνή ράχη έφτασε σε ένα πελώριο έλα-
το όπου ήταν καρφιστωμένο ένα κόκκινο
σημάδι κι από κάτω του σε ένα κοτρώνι
είχε σταμπαριστεί μια ολοκόκκινη πινε-
λιά, ένδειξη ότι αποκειί άρχιζε η ορειβα-
τική ανάβαση για τους Πέντε Πύργους.
Μια ανεπαίσθητη λάκα γύρω από το ελά-
τι και μια ελαφριά τομή στο έδαφος ερ-
μήνευε την απαρχή του υπέροχου ορει-
βατικού μονοπατιού για την κορυφή.

Φόρεσα τα ορειβατικά μου και διεΐσδυσα
στο ελατόδασος ακολουθώντας το φιδί-
σιο χνάρι του μονοπατιού.

Το αραιό δάσος, ο έρπητας του μονοπα-
τιού, οι γυμνές δαντέλες μιας πλέουσας
κορυφογραμμής και η απέραντη γαλήνη
και μοναξιά, πλαισιωμένα από τις σπάνι-
ες ρητορικές της ελληνικής βουνοχλωρί-
δας, με έκαναν, ώστε “άνω σχώμεν” τας

καρδίας.

Η απεραντοσύνη, ιδιαίτερα, που απλώ-
θηκε γύρω μου σαν μια έννοια καθολική
και αδιαίρετη, μου θύμισε το απόσπασμα
εκείνο του Χένρι Μίλερ, για την Ελλάδα
που διέσωσε ο Εντμουντ Κίλι και που
εμείς οι Έλληνες το αγνοούμε επιδεικτι-
κά: “...η Ελλάδα έχει μια εντυπωσιακή απε-
ραντοσύνη, που κανένας άλλος τόπος στον
κόσμο δεν μου έκανε μια τέτοια εντύπωση
μεγαλοσύνης”.

Για μισή ώρα περπατούσα κάτω από τις
βαριές σκιές των ελατόδεντρων. Όταν
βγήκα από τη σκιά της δασικής μελα-
χολίας άλλαξα κατεύθυνση και προσα-
νατολισμό. Γύρισα προς τα βόρεια ακο-
λουθώντας τώρα την ευδιάκριτη τομή
του μονοπατιού που ανηφόριζε μεσ’ από
διαρκείς φουρκέτες προς το μέτωπο της
κορυφογραμμής. Ψηλά στην ολόφωτη
και στιλπνή κορυφογραμμή διακρινό-
ταν το φιδωτό μονοπάτι. Η ανηφο-

ριά ήταν επίπονη και σχεδόν απότομη. Χρειάστηκα περίπου άλλο ένα μισάωρο κοπιαστικής αλλά και ευχάριστης ανάβασης για να φτάσω σε ένα μπαλκόνι, από όπου ξεπετάχτηκε μία δυναμική και εικόνα φυσικού μεγαλείου. Ολόκληρη η λίμνη του **Πλαστήρα**, με τις διαδοχικές πτυχώσεις και τους βαθύκολπους όρμους της. Ένα υπερθέαμα που ασφαλώς μόνο οι ορειβάτες μπορούν να απολαύσουν. Οι βράχινες απολήξεις των ορθοπλαγιών συνδυάζονταν υπέροχα με τις λιμνίσιας περιελίξεις προσφέροντας ένα οπτικό υπερθέαμα.

Από τον αυχένα σταματούσε πλέον η σηματοδότηση του μονοπατιού κι όπως συμβαίνει στις κορυφώσεις των περισσότερων βουνών άρχιζε η τελική ανάβαση στο κορυφωμα των Πέντε Πύργων από ένα ελεύθερο σκαρφάλωμα, σχεδόν κατακόρυφο, αλλά όχι επικίνδυνο.

Με πήρε άλλη μισή ώρα μέχρι να κορυφωθώ στον πρώτο μεγάλο εξώστη των Πέντε Πύργων. Αλλά η κύρια κορυφή, η μεγαλύτερη των Πέντε Πύργων (καθώς οι άλλες τέσσερις ήταν κρυμμένες στην πίσω πλευρά τους), είχε ακόμη δρόμο, αφού έπρεπε να διασχίσω ένα καταπράσινο χλοερό λιβάδι διάσπαρτο με ορχιδέες. Κι ύστερα να αναρριχηθώ σε δύο υψώματα που έμοιαζαν με απρόσιτες ντάπιες.

Χρειάστηκα ένα τέταρτο για να διασχίσω το λιβάδι και να βρεθώ στη ρίζα του πεντακόρυφου υψώματος των Πύργων. Τώρα, τα “χρειάστηκα”. Φαινόταν από πρώτη θεώρηση άπαρτο το ύψωμα των Πύργων. Έφερα ένα γύρο στη βάση της κορυφής και ανακάλυψα ένα κρυφό αλλά και ριψοκίνδυνο διάσχιση. Εκμέτρησα τους κινδύνους και μ’ όλα αυτά αποφάσισα να επιχειρήσω με τη βοήθεια των χεριών την ανέλκυση του σώματος επάνω σε αυτό το κορυφωμα. Δε με βοηθούσαν τα μπατόν. Επί πλέον με βάραινε το σακίδιο με τα φωτογραφικά. Εγκατέλειψα ραβδιά και μηχανές κι επιδόθηκα στην αναρρίχηση με τα χέρια. Αγκάλιασα τον αιχμηρό βράχο που ανηφόριζε, καθώς το σώμα μου πια στηριζόταν στα

δάχτυλα της ψυχής που προωθούσε όλο το εγχείρημα ως την εκδοχή της κορυφαίας πτυχής.

Το αγκάλιασμα της τελευταίας ράχης και οι έλξεις των χεριών, που δουλεύανε σαν ερπύστριες μιας σαρανταποδαρούσας, με έφεραν σε δέκα λεπτά στο ολικό ζυμωτήριο των αισθητών και στην πρόσληψη του εκρηκτικού πανθέου. Την κορυφαία δηλαδή στιγμή των Πέντε Πύργων.

Σβάρνισα το βλέμμα μου στα δύο κενά που άπλωναν το έκθετο χάος τους εκατέρωθεν. Απότομοι πτωτικοί γκρεμοί έχασκαν από δω κι από κεί. Εκείνο που με φόβισε προς στιγμή ήταν η ιδέα της επιστροφής. Ωστόσο σκαρφάλωσα ως τη μεγάλη τούρλα, το κορυφαίο σκέλος των Πέντε Πύργων.

Υστερα προχώρησα ως το τελικό ρήγμα. Από την άκρη του αποκαλύφθηκε η πενταπλή πτυχή των πύργων που διολίσθαιναν με χάρη και ελιγμούς προς τον γκρεμό. Από εκεί και πέρα απλώνονταν η απότομη διάταξη του σεντονιού που διέγραφε το διπλό κρέμασμα του Φλιτζανιού.

Την ίδια στιγμή, προβληματισμένος κι εγώ ο ίδιος με αυτή την παράτολη και μοναχική ανάβασή μου, στους Πέντε Πύργους, θυμήθηκα τον στίχο του Οδυσσέα Ελύτη από τις “Εξι και μία τύψεις για τον Ουρανό”: “*Λοιπόν, αυτός που γύρευα, είμαι*”.

Το θρυλικό οροπέδιο της Νιάλας εκτάθηκε ως πέρα τον ορίζοντα των κλειστών βουνών που το κανάκευαν και το υιοθετούσαν. Τα σίγκια από τις στάνες και τα κτηνοτροφικά καλύβια γυάλιζαν μέσα στο εκτυφλωτικό φως του αγραφιώτικου δειλινού. Το μικρούλι εκκλησιδάκι του Προφήτη Ηλία, στην άκρη του γούπατου, εκύκλωνε με τη σκεπούλα του τους δύο ηρωικούς μαχαλάδες, της Νεραΐδας και του Χαλιά. Από όλα αυτά τα ρήγματα ξεπηδούσαν τεράστιοι όγκοι από τις υλακές των δεκάδων σκυλιών των κτηνοτρόφων που έσχιζαν το ύφασμα της σιωπής και μεγαλοποιούσαν την ακουστική του θεατρικού σκηνικού της Νιάλας.

Η λίμνη Πλαστήρα όπως φαίνεται από την κορυφή των Πέντε Πύργων.

Οι κτηνοτροφικός οικισμός της Νεράϊδας
Απέναντι ο ορεινός όγκος της Σβώνης

4^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΝΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΜΠΟΡΛΕΡΟ

Για να ανεβούμε στην κορυφή Μπορλέρο της Νιάλας, θα ξεκινήσουμε την πεζοπορία μας από τον Οικισμό των **Ζυγογιαννείκων**.

Τρισήμισι χιλιόμετρα ύστερα από το φράγμα του Μέγδοβα, μια πινακίδα αριστερά μας κατευθύνει για τον οικισμό του Κέδρου και το Πυροφυλάκειο.

Η διαδρομή είναι ασφάλτινη για δύο χιλιόμετρα κι ύστερα χωμάτινη – για άλλα τρία – μέχρι να προσεγγίσουμε το καταφύγιο του ΕΟΣ Καρδίτσας, στη θέση Ελατάκος. Μια μικρή μονόκωρη, καλυβένια ξυλοκατασκευή είναι που, ωστόσο, ευκολύνει αρκετά τους οδοιπόρους και τους ορειβάτες. Είμαστε πια σε υψόμετρο 1.450 μέτρα κι από εδώ παίρνουμε το καλογραμμένο κι ευδιάκριτο μονοπάτι για την κορυφή.

Βαδίζουμε πρώτα μέσα στο δάσος με τα

πανύψηλα ελάτια για ένα τέταρτο κι ύστερα βγαίνουμε σε τραχιά διαδρομή, μέσα από αρρωστημένα πεύκα.

Σε άλλα δέκα λεπτά φτάνουμε σε βρύση – ποτίστρα με κρυστάλλινο νερό. Η θέα της λίμνης Πλαστήρα αποκαλύπτεται σαν από αεροπλάνο, μαγική, ολοπράσινη και με αλλεπάλληλες πτυχές και κολπώσεις, μέσα σε ένα απίθανο χαλί κεντημένο από θεϊκά χέρια με κλωστές από μαβιά, λαδένια και υγρόφιλα λιβάδια.

Η πορεία μας από δω αλλάζει κατεύθυνση και γίνεται ανατολική. Συνεχίζει μέσα στο πυκνόφυλλο δάσος με ηπιότερη την ανηφόρα. Βαδίζουμε έτσι για ένα δεκάλεπτο περίπου. Μπροστά μας αποτυπώνεται ένα υπέροχο ανοιχτό λιβάδι, που η ομορφιά του μας αιχμαλωτίζει. Κοπάδια από δαμάλια σεργιανάνε, ενώ η ποικιλία των αγριολούλουδων αρχίζει τη δική της συναυλία με την πολυχρωμία και τις οστεοθήκες των μίσχων να αργοσαλεύουν στο πρώτο αεράκι που θα τις κανακέψει.

Στρέφουμε την πορεία μας προς τα δυτι-

Οι κορυφές της Καρνόπης και της Σβώνης.

Πέντε Πύργοι και Φλιτζάνι από το Μπορλέρο.

κά πλέον.

Εμπρός μας ανοίγεται μια γυμνή δίπολη κορυφή που αφήνει μιαν υποψία περάσματος από τη μέση της. Πρώτα όμως πρέπει να τραβησάρουμε το λιβάδι, να το κατηφορίσουμε για να πάρουμε κατόπι ένα δύσβατο πετρώδες μονοπάτι που θα μας οδηγήσει στο βυθό της ρεματιάς, από όπου θα αρχίσει η ανάβαση για την προσπέλαση των δύο κορυφών που διχαλώνουν απέναντί μας.

Ολόγυρα επικλινή λιβάδια με όλο τον πλούτο των βολβών και των βοτάνων. Ανυπόταχτα βράχια ορθώνονται κι από τις δύο μεριές, καθώς διασχίζουμε την ήπια χαράδρα. Είναι δυό στιβαροί όγκοι βουνών, η **Πεταλούδα** δεξιά (1.770 μ.) κι η **Σουφλιστάρα** στ' αριστερά μας. Όταν φτάσουμε στο διάσελο που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο κορυφές (1.600 μ.) στρέφουμε δυτικότερα κι επιχειρούμε μια χωμάτινη διάβαση ενός δεκάλεπτου, μέσα σε φλύσχη, μέχρι να ορθο-

ποδίσουμε σε έναν εξάισιο βραχότοπο, όπου βγαίνοντας βέβαια παθαίνουμε την πλάκα μας. Μπροστά μας ξανοίγεται ένα υπερθέαμα κορυφών, μέσα όμως από μια βραχότρυπα, τις περιφημες «**Πόρτες των Αγράφων**»... Είναι δυο πανύψηλα βράχια – συμπληγάδες, που αφήνουν ανάμεσά τους μόλις και μετά βίας ένα πέρασμα δύο μέτρων.

Απειρες δαντέλες κορυφών με τις οδοντωτές κληματσίδες τους και τα πυραμιδωτά και κυμαινόμενα κορυφώματα. Στα χαμηλώματα ζώνουν τις περιφέρειες ζωνάρια από ριζοβούνια ασβεστολιθικά και από φλύσχη.

Προχωρούμε με λαγγωμένο βλέμμα παραμερίζοντας τα χαμόκλαδα που φράζουν την εμπασιά του περάσματος.

Το μονοπάτι κατηφορίζει πια έχοντας ψιλότερα κι απέναντί μας το απότομο ανάπτυγμα της κορυφής του Μπορλέρου κι ενδιάμεσα μια δασωμένη πλημμύρα φυλλοβόλων από αναπάντεχες οξιές και

πουρνάρια.

Εισχωρούμε στο δάσος με την αδιατάρακτη σύνθεση και τα εντυπωσιακά ορχεοειδή στις παρυφές του, τον βοτανικό, μ' άλλα λόγια, παράδεισο των Αγράφων. Από όσο ξέρουμε ετούτο το δάσος των φυλλοβόλων είναι σχεδόν μοναδικό σε όλο τον κορμό των Αγράφων.

Εδώ κάπου βρίσκεται και το όριο των δύο νομών, καθώς εγκαταλείπουμε τα καρδιτσιώτικα εδάφη για να μπούμε στην ευρυτανική ενδοχώρα.

Δεν αλλάζει όμως τίποτε, παρά μόνο η αίσθηση ότι μπαίνουμε για τα καλά στα γνώριμα και πολύ αγαπημένα μέρη της Νιάλας. Όλες μου οι σκέψεις σφηνώνουν μέσα σε αυτό το πλαίσιο, καθώς τελειώνει η κατηφόρα και τώρα πρέπει ν' αρχίσουμε το τελευταίο σκαρφάλωμα για τον συμπαγή βραχώδη κώνο του Μπορλέρου.

Βγαίνουμε γρήγορα σε φρεσκοανοιγμένο χωματόδρομο που εξυπηρετεί βοσκολίβαδα. Ο δρόμος αυτός τελειώνει λίγο πιο κάτω, αλλά η σηματοδότηση του ανηφορικού μονοπατιού αρχίζει από την κούρ-

μπα που κάνει ο δρόμος αυτός λίγο πριν την τελευταία του στροφή.

Αποφασίζουμε την τελευταία ανάβαση από το σημείο που βρισκόμαστε, δίχως παράκαμψη, ως το έσχατο σημείο της κορυφής. Δεν είναι μακριά μας η κορυφή. Όμως η ανάβαση είναι οκληρή. Βέβαια τεμαχίζουμε την ανάβαση σε διαρκή φουρκετάκια (ζικ-ζακ).

Καθώς ανεβαίνουμε, αντικρίζουμε τις σπάνιες συνομοταξίες του βοτανικού πλούτου. Δε βλέπουμε ωστόσο τίποτε ακόμη από αυτό το εκρηκτικό μίγμα των υπερβατικών κορυφών της Νιάλας.

Βαδίζουμε με τη βοήθεια των μπατόν. Σκάβουμε, σε κύριο λόγο, στο μαλακό και τρυφερό χώμα και μπήγουμε για τα καλά την προσπάθεια με το πείσμα να κερδίσουμε λίγα μέτρα παραπάνω.

Πελεκητοί μονόλιθοι ξεχωρίζουν στην πυραμίδα της κορυφής. Είναι σκέτοι αλπικοί λιθώνες που σχηματίζουν και μορφοποιούν τα βραχώδη πρηνή της κωνικής κορυφής του Μπορλέρου.

Οχι πάνω από τρία τέταρτα, από τη βάση

Ανηφορίζοντας στη Νιάλα.

Στους Πέντε Πύργους (τελική ανάβαση).

της κωνικής πυραμίδας, αγγίζουμε το θαύμα της πανέμορφης αυτής κορυφής, που βέβαια μας αποζημιώνει με το παραπάνω. Μια ξαφνική βουνοπλημμύρα εκτείνεται απέναντι κι ολόγυρά μας. Αμέτρητοι βράχινοι πύργοι – πυλώνες μιας πέτρινης πολιτείας – διαχέονται σε όλα τα πλάτη του ορίζοντα. Μα αυτός δεν είναι ορίζοντας συνηθισμένος. Είναι ένα εκμαγείο θαυμάτων και υπερβατικών σημείων.

Η τριπλή διαδοχή των κορυφών της Πλάκας, του Φλιτζανιού και των Πέντε Πύργων πυροδοτεί τις αισθήσεις μας με την ασάδα των γήινων ειδωλίων της αγραφι-ώτικης γεωπλασίας.

Το οροπέδιο της Νιάλας, με τις γλυκές και πανέμορφες κορυφές του, είναι μοναδικό στον ελλαδικό χώρο, ως ένα ιδιότυπο οροπέδιο, που στεγάζει τον κτηνοτροφικό οικισμό της Νεράιδας και που βρίσκεται στο βυθό ενός ορογραφικού πέταλου πολλών κορυφών.

Το γλυκό φως του απογέματος χύνεται

ολούθε αποκλιμακώνοντας κάθε τραχύτητα των πέτρινων ακρόβουνων, ντύνοντας τα καταράχια και τα σύρραχα με υποβλητικές φωτοσκιάσεις.

Η Νιάλα, αυτό το πανέμορφο οικοσύστημα, με τα κλωρολίβαδα, τις λαγγωμένες κοιλάδες, τις δρυμοσκεπείς ράχες, τα καταράχια, τα χαριτωμένα πρανή και το γεωλογικό της παράδοξο, στήνεται ολόκληρη απέναντί μας και μας παραδίδεται άγρια μαζί και γλυκιά, φοβερή στην όψη κι όμως ανθρώπινη, υπέροχη και καταϊγιστική...

Είμαστε σε ένα χαμηλοτάβανο οντά, απ' τον οποίο ατενίζουμε τις ολοκληρωμένες πτυχές της ζωής και της φύσης. Ένας γονιμοποιητής μπαίνει σε ενέργεια και καλλιεργεί τη φαντασία και το όνειρο.

Δεν μας κρατάει άλλο εδώ η ώρα. Ίσως το καλύτερο θα ήταν να διανυχτερεύσουμε εδώ πάνω. Δεν είμαστε όμως προετοιμασμένοι και πρέπει να γυρίσουμε, “πίσω” στη ζωή και τα “πρέπει”...

5^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ Η ΔΙΑΣΧΙΣΗ ΤΟΥ ΑΣΠΡΟΥ

Την τελευταία μέρα της παραμονής μας στην περιοχή της Νιάλας η Άννα, μετά το διάσχιμα του Φλιτζανιού και της Πλάκας, μάς επεφύλαξε το καλύτερο δώρο, εμένα και του Θεόφιλου. Μας πήγε μέχρι το εξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία και μας άφησε εκεί, προκειμένου εγώ και ο Θεόφιλος να πραγματοποιήσουμε ένα όνειρό μας. Την ολοκληρωμένη πεζοπορική διάσχιση της παλιάς στρατάς Σάϊκας – Νιάλας, αλλά με αντίστροφη κατεύθυνση. Εκείνη θυσιάστηκε να οδηγήσει μέχρι τα Καμάρια, όπου είχε μια πολύ εποικοδομητική συνάντηση γνωριμίας με τον αρχικτηνοτρόφο των Καμαριών, τον **Τσιγαρίδα** και ύστερα ήρθε να μας παραλάβει από τη Μονή Αγίας Τριάδας της Σάϊκας. Η πραγματοποίηση του φανταστικού αυτού διασχισματος δεν μπορεί να αποδοθεί με πεζό λόγο παρά μόνο με μικτό ποιητικό χαρακτήρα... Μπορεί κάπου να μην ακούς τίποτα και

ταυτόχρονα ν' ακούγεται ο εσωτερικός σφυγμός και ανάσα της γης; Να μην ακούγεται ο κόσμος μηδέ η αναπνοή σου; Να πυροβολείται από χιλιάδες κρότους; Εσωτερικούς; Ή μήπως όχι; Μπορεί κάπου κάποιος να ολοφύρεται; Και μαζί να ευχεΐται; Χωρίς να μπορείς να τον εντοπίσεις; Υπάρχει χώρος στο κόσμο που να μην χωράει η λογική σου; Υπάρχει! Μόνο στη φαντασία της έντεχνης Φύσης; Αυτή τη φαντασία κατεργάζεται η Νιάλα...Μα, θα μου πείτε, διαθέτει φαντασία η Φύση; Η Νιάλα, ας το πούμε θαρρετά, διαθέτει. Χρειάζεται μόνο να τείνουμε αυτή, να την αφουγκραστούμε. Ν' αφουγκραστούμε τους κρότους, τους βρυγμούς και τα τριξίματά της. Τις ανεπαίσθητες - ορατές και αθέατες - φωνές της Φύσης. Εδώ πάνω στο εκμαγείο της φαντασίας. Της παρθένας τέχνης και του μυστικού τροφείου της Φύσης. Αληθινού θυσιαστηρίου. Φαντασίας και ουράνιου μυστηρίου. Αφηγείται λοιπόν η ίδια η φύση. Και χρησιμοποιεί ρήματα καθημερινής χρήσης. Το υιοθετώ και το αφομοιώνω. Ρήματα που ενεργοποιούν ή αποδυνα-

Ελεύθερα άλογα στις πλαγιές της Νιάλας.

Κατηφορίζοντας από Προφήτη Ηλία Νιάλας για τη Σάικα.

μώνουν. Τον συνδετήρα του ανθρώπου με τη γαλήνη. Τη μια και μόνη γαλήνη, τη γαλήνη της Νιάλας. Που κρατάει με νύχια και με δόντια την παρθενία της. Α, και κάτι τελευταίο. Τα πάντα εδώ στη Νιάλα είναι ορατά, τα πάντα φευγαλέα. Με το φως ν' αλλάζει συνεχώς, σε θέατρο φασματικό αντικατοπτρισμών...

Ας αφουγκραστούμε λοιπόν τη γαλήνη της Νιάλας να αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο, καθώς διασχίζουμε το ρέμα του Ασπρου, βαθιά μέσα στο πέταλο της Νιάλας, πριν είναι αργά κι οι ανεμογεννήτριες σαρώσουν τη γαλήνη της για πάντα...

«Μιλάει ο έλατος. Ψιθυρίζει η οξιά. Μειδιά ο φράξος. Φλυναρεί το σκλήθρο. Αυθαδιάζει ο χάραδρος. Τρανεύει ο βράχος. Κοκκινίζει από νιροπή η φτέρη. Αντιλαλεί ο ρούφουλας. Φρουμάζει η δαμάλα. Γρυλλίζει ο λύκος και το τσακάλι. Κουβεντιάζει η λιόσκονη με

τα σκιάδια. Αυτοκτονεί ο καταρράχτης. Ψέλνει ο αγέρας νότες βυζαντινές. Κρυφτούλι παίζει ο *lactarius deliciosus*. Το πευκομανιταρο. Σκαλώνουν οι Πέντε Πύργοι...προσκυνώντας τα πόδια του Φλιτζανιού. Και νεύει η Σβώνη του Καταραχιά. Ανοίγοντας κι οι δυο διάλογο. Με τη στέγη τ' ουρανού. Διάπλατη γαλήνη συνεπώς. Πολύγλωσση πολυσχιδής και πολυζυμωμένη».

Έντμουντ Κήλυ,
“Αναπλάθοντας τον Παράδεισο”,
Εξάντας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιώργος Σεφέρης, Μυθιστόρημα.
- Δημήτρης Χατζής, Οι Ανυπεράσπιστοι
- Bob Gibbons, Οδοιπορικό στην Ελληνική Φύση.

Φθινόπωρο στην κορυφογραμμή της Νιάλας.

ΔΙΑΣΧΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

“Το να φεύγεις για να σκοτώσεις συμπατριώτες σου στερείται το κίνητρο του κανονικού πολέμου”...

Κέβιν Άντριους,
“Η πτώση του Ικαρου”

Ένα βροχερό και παχνιασμένο Σάββατο κάποιου Νοέμβρη, πριν δέκα περίπου χρόνια, πήρα την απόφαση ν’ ανηφορίσω, κόντρα στον καιρό, ως το μνημείο που είναι στημένο στα υψίπεδα της Νιάλας, στην καρδιά των ορεινών Αγράφων, για να βαδίσω πρώτ’ απ’ όλα επάνω στις ωραιότερες βουνοκορφές της χώρας κι έπειτα ν’ αποτίσω έναν οφειλόμενο φόρο τιμής και μνήμης σε αυτούς που χάθηκαν εκείνη την παγωμένη νύχτα του 1947, καθώς **αγκαλιασμένοι**

(στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού και αντάρτες), μαζί με πλήθος πλάνητων και αμάχων χωρικών βρέθηκαν νεκροί, από το ψύχος...

Κανείς δεν κατάλαβε γιατί πέθαναν αγκαλιασμένοι οι μισοποί αντίπαλοι εκείνη τη νύχτα, αφού τη μέρα που προηγήθηκε αλλάζανε σφοδρά πυρά μεταξύ τους σκοτώνοντας ο ένας τον άλλον. Γιατί κανείς δεν καταλαβαίνει τις αιτίες του πολέμου και την ηθική των διαταγών, αφού απλοί στρατιώτες ήταν όλοι τους που εκτελούσαν εντολές...

Ήταν το σούρουπο της 12^{ης} Απριλίου του 1947, που οι αντίπαλοι του εμφυλίου δεν άντεξαν την παγωνιά και κόχεψαν κάτω από την ίδια σκηνή, σώμα με σώμα, για να ζεσταθούν και πολλοί πέθαναν αγκαλιασμένοι. Τη νύχτα που πέρασε την έβγαλαν, κάτω από ιστορικά ανεξακρίβωτες συνθήκες, πλάϊ-πλάϊ, αναστέλλοντας συνάμα κάθε εχθροπραξία. Οι στρατιώτες είχαν στρατοπεδέψει σ’ ένα γούβωμα

της βουνοπλαγιάς, για να εγκλωβίσουν τους αντάρτες που υποχωρούσαν κι οι τελευταίοι για να μπορέσουν να διαφύγουν πίσω από τα υψώματα της Νιάλας με κατεύθυνση την Πίνδο.

Εκεί, στα 1.800 μέτρα των Αγράφων, σήμερα έχει στηθεί ένα απέριτο λιτό επιτύμβιο, που θυμίζει στα πουλιά, τις σαύρες και στους “τρελούς” που περνούν από κει, την ανεπανάληπτη εκείνη, και μοναδική στην ιστορία, πράξη συμφιλίωσης...

Από το νέο περιφερειακό δρόμο της Καρδίτσας βγίκα γρήγορα στον ανήφορο για την Καστανιά. Ανέβηκα στον Ίταμο προσεγγίζοντας εύκολα και άνετα το Ανθηρό. Πέρασα τη διασταύρωση για Καροπλέσι, και κατευθύνθηκα για το χωριό της Σάϊκα. Η Σάϊκα, ένα πανέμορφο χωριουδάκι, στα ριζοβούνια της Νιάλας, πνιγμένο στα έλατα και κάτω από την μυτερή κορυφή της Σβώνης, διαθέτει ένα ιστορικό μοναστήρι, κρησφύγετο του Κατσαντώνη, τη μονή της Αγίας Τριάδας, που ανακαινίστηκε πρόσφατα. Από εδώ φεύγει ο

δρόμος για την καρδιά της Νιάλας, μεσ’ από ένα χαραδρωτό βάραθρο, δρόμος που κλείνει με την πρώτη βροχή. Όμως εγώ παίρνω αυτόν που φεύγει ανατολικά και κάνει μερικές κούρμπες απάνω από το χωριό μέχρι να βγει στα ελατόζωνα πρηνή. Η διαδρομή είναι συναρπαστική. Το θέαμα γίνεται συνταρακτικό μπαϊνοβγαίνοντας στην ομίχλη. Δε βλέπω ούτε στα τρία μέτρα. Περνάω ένα διάσελο, που μόνο με την αίσθηση της εμπειρίας μου υπολογίζω. Κι όταν μια ξαφνική ευδία θρυμματίζει την καταχνιά, βλέπω σαν σε θεία αποκάλυψη το αγνό μαζί και άγριο πρόσωπο του βουνού. Αργά μες στο Νοέμβρη ψαύω τη γυμνή ορεινή αλήθεια, ζωσμένη από ένα πράσινο που δεν έχει ούτε ο Μάης...

Στο νου μου έρχεται ο θεός Πλάτωνας που λέει ότι “η Φύσις δεν είναι απλώς ό, τι φαίνεται, αλλά και ό,τι συλλαμβάνει ο νους”...

Η ομίχλη οδηγείται από ένα αόρατο χέρι μακριά και φεύγει, αλλά ξανάρχεται, βυ-

Στην κορυφογραμμή της Τούρλας.

Η ορεινή - ή μήπως ουράνια ; - στράτα Νιάλας – Σάικας

θίζοντας κάθε τόσο τ' ακροδάκτυλά της βαθιά στο σώμα του βουνού κι ύστερα αφανίζεται πάλι για να αναζωογονηθεί, και να φτιάξει σχήματα αλλοπρόσαλλα κι εντυπωσιακά.

Μηχανικά οδηγώ πια εκεί στα ψηλώματα. Περνάω τη διασταύρωση για τον κτηνοτροφικό οικισμό Κ α μ á ρ ι α και φτάνω ψηλά από δαύτα, εκεί πια που ο κύριος άξονας κατηφορίζει για το γνωστό ευρυτανικό χωριό Άγραφα. Εκεί όμως υπάρχει ένα τρίσταυρο, καθώς ένας δευτερευών δρόμος ανηφορίζει για τις κορφές και τα υψίπεδα της φοβερής Νιάλας. Σε διαρκή στροφάδια αναλώνω την επόμενη μισή ώρα, έχοντας αντίπαλό μου την κουρτίνα μιας οχληρής καταχνιάς.

Φτάνω σε μια χαρακτηριστική λωρίδα βουνού. Από δω αρχίζουν τα ωραία. Το άγιο σώμα της Νιάλας με καλωσορίζει.

Πίσω μου αφήνω τις κορυφές του “Πουλιού” και του “Παπαδημήτρη”. Μπροστά μου ξετυλίγεται ένα θαύμα που είναι σπάνιο και μοναδικό στη θωρακισμένη από τα βουνά ενδοχώρα μας.

Στη στιγμή πέφτει απάνω στην ανατολική κόψη, ένα θεόρατο μολυβένιο παλτό που καλύπτει το σύμπαν. Κάθεται απάνω στη ράχη της νότιας βουνόραχης, και δε λέει να προχωρήσει. Αφήνει ξεσκεπαστο τον έναν ώμο των Αγράφων και κρύβει τον άλλο με τα μαύρα κροσσωτά του νέφια. Το βλέμμα σαρκώνει τη νότια πλευρά της ορεινής βουνοπλημμύρας. Και νά η Φτέρη, το Ντελιδήμι, η Λιάκουρα, τ' Ασπρόρεμα, τα Άγραφα, το Τροβάτο, η ακατάλυτη Ομορφιά.

Από την άλλη, το βλέμμα χάνει την επαφή του με τις κορφές και μαζί του χάνεται ολόκληρη η μαγεία της Νιάλας.

Προχωρώντας απάνω στην κορφογραμμή για δυο χιλιόμετρα κι έχοντας την αίσθηση πως ιππεύω το ουράνιο σέλας, - ομίχλη από δω, διαύγεια από κει -, αντικρίζω στο βάθος, σε μίαν απείραχτη πλαγίτσα, το πρώτο από τα δύο μνημεία του εμφυλίου. Είναι αυτό της επίσημης πολιτείας. Δεξιά μου ίσα που φεγγίζει μια υποψία της Σβώνης.

Μπαίνω με δέος στην απόλυτη κυριαρχία

της ομίχλης. Κάτι με υποψιάζει πως δεν θα ξαναβγώ. Όταν αφήνω το σέλωμα του βουνού, αδυνατώ να προσεγγίσω δίχως όραση το πρώτο μνημείο και προχωρώ στα τυφλά. Δεν μπορεί κάπου να υπάρχει, σκέφτομαι, ένα πλάτωμα, ένας υποτυπώδης χώρος στάθμευσης, που θα φαίνεται μπροστά απ' τις ροδιές, ώστε να υπονοήσω ότι εδώ θα γίνεται το ετήσιο μνημόσυνο των νεκρών.

Οδηγώ με την αίσθηση ενός τιμονιέρη карабиού... Ωστόσο η τύχη που βοηθάει τους τολμηρούς, με προστατεύει και μου δείχνει μες στην απόλυτη κυριαρχία της θολούρας το σημείο εκείνο που λίγο πάνωθό του υψώνεται το λιτό κι απέριτο μαρμαράκι των νεκρών του εμφυλίου.

“Ένας τόπος ολόγυμνος απλωνόταν μπροστά τους, ίσιος πέρα για πέρα και λυσσασμένος αγέρας τον έδερνε... Το τρώμαξαν όλοι αυτό το τίποτα π' απλωνότανε μπρος τους, κάνανε πίσω... Ουρλιάζοντας πίσω τους, ένας άσπρος θάνατος τους κνήγαγε”...

Έτσι περιγράφει τον τόπο αυτό, μα και το σμίξιμο, παρακάτω, ανταρτών και στρατιωτών, μέσα στις ίδιες σκηνές, ο Δημήτρης Χατζής, στο συγκλονιστικό διήγημά του ΟΙ ΑΝΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΟΙ...

Και συνεχίζει: *“Οι αντάρτες περάσανε τ' άσπρο πλάτωμα... Κινηγημένοι ακόμη από κείνο το φόβο του χάους. Κατεβαίνουν όπως τους πήγαινε ο κατήφορος. Η σκηνή των στρατιωτών βρισκόταν πιο κάτω, μέσα στο γούβωμα - δεν την είδαν, δε βλέπανε πια... Πέσανε πάνω της, πασπατεύοντας βρήκανε τ' άνοιγμα, μπήκανε μέσα...”*

- Αντάρτες είμαστε, μη βαράτε...”

“Υστερα όλοι μαζί πέσανε δίπλα στους στρατιώτες. Δε βλέπανε τίποτα, δεν κάνανε τίποτα, κανένας δεν είπε τίποτα. Ακουγόταν μόνο το βόγκημα αυτών που πονούσαν. Ο αγέρας λύσσαγε στην κορφή. Το κρύο δυνάμωνε. Στριμωχνόταν ό ένας κοντά στον άλλο - δε βλέπαν, δεν ξέραν ποιός ήταν στρατιώτης ή αντάρτης. Η τάξη χάλασε μέσα, ξεσκεπάστηκαν, κρυνώνουνε πάλι. Φοβούνται και σφίγγονται ο ένας δίπλα στον άλλο. Λουφάζουν. Το πρωϊ θα βρεθούν εκεί. Οι στρατιώτες θα ξαναγίνουν στρατιώτες, οι αντάρτες θα γίνουν αντάρτες”...

Τίποτα δεν δείχνει πως θα υποχωρήσει η ομίχλη. Γι αυτό και σύντομα, φοβούμενος και την κατάσταση του δρόμου, που είναι νεροφαγωμένος και κακοτράχαλος, εγκαταλείπω αυτό για το οποίο ήρθα και κατηφορίζω προς τον πολιτισμό. Και μόλις βγω στον αυχένα του Αγίου Νικολάου, όπου βρίσκω το χαλικοστρωμένο δρόμο που έρχεται από το φράγμα και κατευθύνεται για τα Βραγγιανά, στρίβω δεξιά, και οδηγώ αργά-αργά μεσ' από τη χλωρή βλάστηση του όψιμου φθινόπωρου στον Έλατο κι από κει στο φράγμα. Μπορεί η απόσταση να είναι μακρινή και να διανύεται με μικρή ταχύτητα και διαρκείς αναταράξεις, αλλά άξιζε τον κόπο να περιδιαβώ τούτη την πιο άγρια περιοχή των Αγραίων.

Για ν' ανέβεις λοιπόν ως τη Νιάλα, πρέπει πρωτ' απ' όλα να δοκιμάσεις τις αντοχές σου, ν' αφήσεις πίσω την πόλη ή το χωριό σου, τη θάλασσα και τις πηγές, από όπου άρδευες μια ζωή, τους φόβους, τις

παγίδες και τα μη, τις ελιές, τ' αμπέλια και τα δάση, την "ομορφιά", όπως σου την έμαθαν, τις δίθην απειλές και τους φόβους για τη ζωή, τους λύκους και τους κεραυνούς, κι ακόμη-ακόμη, όλους εκείνους τους ψύλλους που ροκάνιζαν την ελευθερία και το ήθος σου και σου μάθαν να ζεις γύρω από δυο τετραγωνικά τρόμου και ντροπής, και τότε, αφού αλλάξεις ένδυμα, ψυχή και σκέψη και πάρεις όλο το μαύρο πάνω σου, ώστε να γίνεις άτρωτος από φωτιές, φοβίες και μικρόψυχα πάθη, τότε θα είσαι έτοιμος να περάσεις τη μεγάλη Πύλη, που ακούει στο όνομα Νιάλα, υποψιασμένος πια πολίτης του κόσμου, στων ορέων ιδεών την πόλη...

Όχι, εδώ δεν είναι η Πύλη του παραδείσου. Εδώ είναι η Κόλαση της ομορφιάς και των ευδαιμόνων αισθήσεων η Θύρα. Από εδώ αρχίζει το φοβερό βήμα της ζωής, ένα κράμα υψηλής ζωικής τέχνης. Καλό δρόμο για τη Νιάλα, που την είπανε Νεραΐδα!...

Το β' μνημείο της συμφιλίωσης κάτω από την Πλάκα.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ποιο ήταν το γεγονός που έκανε τη Νιάλα των Αγράφων ιστορικό τόπο;

Συνοπτικά θα αναφέρουμε τα εξής:

“Στις 12 Απρίλη του 1947” γράφει η **Παναγιώτα Μαλαίνου, δόκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας**, “με σφοδρότατη κακοκαιρία, τμήμα του ΔΣΕ καθώς και γυναικόπαιδα ανταρτών που τους ακολουθούσαν διαβαίνοντας το διάσελο της Νιάλας κατά την υποχώρησή τους, έπεσαν πάνω σε στημένα αντίσκηνα του Τακτικού Στρατού που φύλαγε το πέρασμα εναντίον τους. Νύχτωνε, η χιονοθύελλα εμείνετο, η παγωνιά είχε ακινητοποιήσει τους φύλακες και αποδεκατίσει τους κνηνημένους. Στο πέρασμα της Νιάλας όπου ο ένας στρατός περίμενε να πολεμήσει με τον άλλο δεν ανταλλάχθηκαν τα αναμενόμενα μεταξύ των πυρά. Αντιθέτως κάποιοι αντάρτες, εξουθενωμένοι, στριμώθηκαν στις ίδιες σκηνές με τους φαντάρους για να προστατευθούν από τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Όμως όταν το πρωί, η μανία του καιρού κόπασε, ανταλλάχθηκαν πυροβολισμοί, έγιναν συλλήψεις, εκτελέσεις και από τις δυο πλευρές των στρατοπέδων. Η ανακωχή ήταν μόνο για μια νύχτα...”

Οι μαρτυρίες αυτών που επιβίωσαν από εκείνη την παγωνιά και τον όλεθρο είναι αντικρουόμενες. “Στις αφηγήσεις των ανταρτών”, συνεχίζει η Παναγιώτα Μαλαίνου, “οι μνήμες επικεντρώνονται στο θάνατο λόγω παγετού και στη συμφιλίωση που βάσταξε τόσο λίγο”.

Όσο συμμετείχαν στην τραγωδία της Νιάλας, συγκρότησαν την ταυτότητά τους μέσα στον συγκεκριμένο γεωγραφικό τόπο και στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.

Αξιοσημείωτο είναι πως οι αναμνήσεις, οι ατομικές αφηγήσεις και οι προσωπικές μαρτυρίες συνθέτουν τη συλλογική μνήμη των πρώην ανταρτών που επί πολλές δεκαετίες σιωπούσαν.

Οι **Κουτσούκης-Σακκάς** γράφουν πως μετά τη μεταπολίτευση και με τη μεσολάβηση της χρονικής απόστασης οι νικητές του Εμφυλίου διαμόρφωσαν τη συλλογική μνήμη. Ετσι όμως έσπασε η σιωπή των ανταρτών του ΔΣΕ.

Η Νιάλα, ένας τόπος όπου ασκήθηκε βία για ιδεολογικούς σκοπούς, είναι τόσο πηγή αναμνήσεων όσο και τόπος προσκυνήματος.

Ο **Φίλιππος Ηλιού** γράφει πως στη Νιάλα επί σειρά δεκαετιών δεν υπήρχε ούτε ένα μνημείο που να μνημονεύει τον τόπο του συμβάντος. Η διάβαση από τον αυχένα της Νιάλας είναι μια διαβατήρια τελετή...

“Στη Νιάλα” συμπεραίνει η Μαλαίνου, “το παρελθόν ανασυντίθεται ως μνήμη, λειτουργεί δε ως εργαλείο δικαίωσης...”

Κατά τον **Green** στο ερώτημα πώς αντιλαμβανόμαστε το τοπίο αναφέρει ότι “αναζητήσαμε τη σημασία του τοπίου της Νιάλας... Η Νιάλα μεταμορφώθηκε από χώρο παραγωγικής δραστηριότητας σε ιστορικό μνημείο και κατόπιν σε χώρο αισθητικής απόλαυσης και πεδίο απόδρασης” καταλήγοντας πως “Το τοπίο αντιμετωπίζεται όχι στατικά αλλά ως πολιτισμική διαδικασία”.

Βιβλιογραφία:

Τα Αγραφα στη διαδρομή της Ιστορίας. Πρακτικά Συνεδρίου του 2008. Νοναρχιακή Διεύθυνση Ευρυτανίας.

Τα αιώνια Άγραφα

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΗΛΙΑΣ Γ. ΠΡΟΒΟΠΟΥΛΟΣ

Ως Έλληνες, τους θεούς μας τους βλέπαμε να μας κοιτάζουν από ψηλά, από τις κορυφές των βουνών που στεφάνωναν την πατρίδα μας. Έτσι ο Δίας στην κορυφή της Ίδης γεννήθηκε και στον Όλυμπο, στο ψηλότερο βουνό της Ελλάδας, εγκαταστάθηκαν κατόπιν όλοι οι υπόλοιποι, μεγάλοι, μικροί, θεότητες, ημίθεοι να μας επιβλέπουν και καμιά φορά να μας σκανδαλίζουν. Στον Παρνασσό πάλι, στους απώτατους για την ιστορία χρόνους, μετά τον δικό μας κατακλυσμό, με πέτρες που έριχναν πίσω τους περπατώντας ο Δευκαλίων και η Πύρρα, δημιουργήθηκε το γένος των ανθρώπων που μέχρι σήμερα υπάρχει στην γη.

Τα Άγραφα είναι από τα νεώτερα κομμάτια της δημιουργίας της Πίνδου στους κοντινούς γεωλογικούς αιώνες και έτσι οι κορυφές τους παραμένουν ακόμη αιχμηρές, σαν δαντέλλες γράφουν στον ορίζοντα. Τις χωρίζουν βαθύτατες λαγκαδιές, που στις πλαγιές τους οι άνθρωποι ύψωσαν τοίχους για να συγκρατήσουν το λιγοστό χώμα, για να φτιάξουν μικρούς κήπους για την διατροφή τους και αλλού, όπου μπορούσαν, ξήλωσαν το αρχαίο δάσος για να σπείρουν σιτάρι, καλαμπόκι και στην άκρη άφησαν λίγο τόπο για το αλώνι.

Όπου έτρεχε λίγο νεράκι, εκεί κοντά έχτισαν τα σπιτοκάλυβά τους κι έπλεξαν με

κλαριά, μαντριά για τα λιγοστά ζωντανά τους. Δεν είχαν πολλά, γιατί ο τόπος δεν έφτανε και σε κάποιες περιόδους παρουσίασαν και υπερπληθυσμό, γιατί εκεί κατέφυγαν όλοι όσοι στην Ελλάδα ήθελαν να ζήσουν ελεύθεροι ή άλλοι για να κρυφτούν. Το μαρτυρούν οι δεκάδες, έρημοι και κωνεμένοι από το δάσος, οικισμοί γύρω από τα σημερινά χωριά και τα τοπωνύμιά, τους που φεύγοντας οι γέροντες από τα χωριά, κανένας δεν θα τους θυμάται.

Η πληθυσμιακή αποψίλωση των Αγράφων μετά την φοβερή δεκαετία 1940 - 1950 ήταν πρωτοφανής και για τούτο σαφώς ευθύνονται η Κατοχή και ο Εμφύλιος που στα χώματά τους κράτησε 10 χρόνια με τραγικές συνέπειες για τους ανθρώπους, τα σπίτια τους και τα κοπάδια τους. Από τον υποχρεωτικό δε τριετή εκπατρισμό, το 1947, όλων των κατοίκων στον κάμπο και τις πόλεις της Θεσσαλίας οι μισοί δεν γύρισαν πίσω στα χωριά τους και στα χρόνια που ακολούθησαν τράβηξαν και τους περισσότερους χωριανούς κοντά τους.

Έφευγαν αρκετοί και πριν το '40 για ευκαιριακές δουλειές αλλά πάντα γύριζαν να περάσουν κάποιους μήνες στο σπίτι τους, στο οποίο φυσικά και δεν σταματούσε καμία δραστηριότητα, καθώς πίσω έμειναν γυναίκες, παιδιά, γέροντες. Ελάχιστοι έριχναν μαύρη πέτρα πίσω τους και τα ονόματά τους τα συζητούσαν οι χωριανοί σαν κακό παράδειγμα. Στα ξένα επίσης λίγοι πήγαν εκείνα τα χρόνια και οι περισσότεροι απ' αυτούς χάθηκαν, κανένας δεν τους ξαναείδε. Εν αντιθέσει με τους υπόλοιπους Ευρυτάνες κυρίως που ολόκληρα χωριά μετανάστευσαν στην Αμερική, οι Αγραφιώτες παραπέρα από την Καρδίτσα δεν περπάταγαν και αν πήγαιναν ποτέ, βιάζονταν να γυρίσουν πίσω στα χωριά

τους και στα σπίτια τους.

Ένας από τους βασικούς λόγους γι' αυτό ήταν η αίσθηση της ελευθερίας που είχαν και την οποία, ο λιτός τρόπος της ζωής τους, την ενδυνάμωνε. Δεν ένοιωθε καλά ο Αγραφιώτης στο ίσιωμα, βούλιαζε το πόδι του στη σκόνη και στη λάσπη και γι' αυτό προτιμούσε να περπατάει στα μονοπάτια των βουνών του. Δεν ανάσαινε καλά στον κάμπο, ήθελε τα πνευμόνια του να γεμίζουν από τον αέρα που κατεβάζουν οι κορυφές κι ας είχε για την πόρευσή του τα μισά και λιγότερα απ' ό,τι είχε ο Καραγκούνης στον τόπο του. Η παροιμιώδης φτώχεια που συνόδευε τη ζωή των ανθρώπων αλλά και των ζωντανών στ' Άγραφα διαμόρφωσε όχι μόνο και τον ανυπότακτο και πολύστροφο χαρακτήρα τους αλλά και την αντοχή τους σε όλες τις κακουχίες που μπορεί να προσφέρει ο τόπος τους.

Τις ραγδαίες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που ακολούθησαν την δεκαετία 1940 - 1950 ακολούθησαν και οι Αγραφιώτες, πιο διστακτικά από τους άλλους Έλληνες στην αρχή αλλά στο τέλος αυτοί ήταν που εγκατέλειψαν ολοσχερώς τον τόπο τους καθώς εκεί, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, δεν είχαν ούτε δρόμο, ούτε ηλεκτρικό ρεύμα. Όταν αυτά τα αγαθά πέρασαν τα σύνορα των Αγράφων ο κόσμος είχε φύγει και τα απολαμβάνουν μόνο οι λιγοστοί εναπομείναντες και φυσικά οι απόδημοι που τα επισκέπτονται στις γιορτές και το καλοκαίρι που τα χωριά γεμίζουν ακόμη κόσμο και γίνονται και ωραία πανηγύρια.

Τα πανηγύρια είναι στην ουσία τα μεγάλα ανταμώματα των Αγραφιωτών και με αυτό τον τρόπο τιμούν τον τόπο τους και τους προγόνους τους. Εκεί συζητιούνται ακόμη διάφορα θέματα που αφορούν τα χωριά αλλά κυρίως αυτά τα ανταμώματα λειτουργούν ως ασκήσεις μνήμης για πρόσωπα και πράγματα που λείπουν από τον τόπο και προσπαθούν να συνδέσουν άλλοτε επιτυχώς, αλλά τις περισσότερες φορές ματαιώς το παρελθόν με το παρόν ενώ το μέλλον δεν τους απασχολούσε και τόσο, καθότι πίστευαν πως τ' Άγραφα, όπως όλα τα βουνά δεν γερνάνε και θα τα βρίσκουν πάντα εκεί όταν επιστρέφουν.

Κάποιοι ασφαλώς τα βλέπουν σαν τουριστικό προορισμό και είναι, καθώς τα Άγραφα έγιναν ένας αγαπημένος προορισμός για τους ορειβάτες όλων των κατηγοριών και τους λάτρεις της φύσης καθώς αυτή στο μεγαλύτερο μέρος της παραμένει άθικτη. Σε αυτό βοήθησε πολύ η λίμνη Πλαστήρα που και η φήμη που έχει αποκτήσει εδώ και χρόνια και η επιθυμία πολλών επισκεπτών της να γνωρίσουν την φύση και τις κορυφές γύρω της. Έτσι, ο προσανατολισμός των μικρών κοινοτήτων που έχουν απομείνει εκεί αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης τελευταία είναι να διορθωθούν ό,τι λάθη έγιναν στο παρελθόν και να παραμείνουμε προσεκτικά βήματα και τις κατάλληλες προϋποθέσεις τα Άγραφα, η Κιβωτός της ορεινής Ελλάδας. Το γεγονός επιδοκιμάζουν και συντάσσονται μαζί τους όσοι αγαπούν και θέλουν να μείνουν αιώνιο σύμβολο της ελευθερίας και της αμόλυντης φύσης.

Το πρόβλημα στην περίπτωση είναι ο άστοχος και ύποπτος σχεδιασμός από μέρους της Πολιτείας ανάπτυξης Βιομηχανικών Αιολικών Πάρκων σε όλες τις κορυφές για παραγωγή ενέργειας. Το περιτύλιγμα της πρότασης είναι ελκυστικό για πολλούς ντόπιους, που δεν έχουν καλή ή ελλιπή πληροφόρηση και φυσικά προωθείται από τους θιασώτες της «πράσινης ανάπτυξης», που λειτουργούν ως πράκτορες μεγάλων εργολαβικών συμφερόντων και αντιπρόσωποι μεγάλων βιομηχανιών της Ευρώπης. Εκμεταλλευόμενοι την ανάγκη των ντόπιων για δουλειά οι πράκτορες αφόρητα πιέζουν τους πολιτικούς και επηρεάζουν πολύ τους τεχνοκράτες των Υπουργείων με στόχο να παραμερίσουν όλα τα εμπόδια και οι μπουλντόζες να ξεκινήσουν ένα πρωί και να ισοπεδώσουν όλες τις κορυφές.

Είναι στο χέρι των Αγραφιωτών και των φίλων των Αγράφων να τους εμποδίσουν. Πρώτα γιατί είναι ένα απροκάλυπτο περιβαλλοντικό έγκλημα και κατά δεύτερον γιατί προσβάλλεται η ιερότητα των τόπου και της μνήμης όλων των γενεών που έζησαν εκεί και της ελευθερίας που διατήρησαν χάρη, στην αγκαλιά που τους πρόσφεραν οι κορυφές.

